

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Järgmise põlvkonna kaubandus ja kestlik areng – 15 punktist koosneva tegevuskava läbivaatamine“**(omaalgatuslik arvamus)**

(2022/C 105/07)

Raportöör: **Tanja BUZEK**

Täiskogu otsus	25.3.2021
Õiguslik alus	kodukorra artikli 32 lõige 2 omaalgatuslik arvamus
Vastutav sektsioon	välissuhete sektsioon
Vastuvõtmine sektsioonis	28.9.2021
Vastuvõtmine täiskogus	20.10.2021
Täiskogu istungjärk nr	564
Hääletuse tulemus (poolt/vastu/erapooletuid)	236/2/5

1. Järeldused ja soovitused

1.1. Kaubandus vajab õiget poliitikaraamistikku, et hoogustada majanduskasvu, inimväärsete töökohtade loomist ja kestlikku arengut ning toetada majanduse kestlikku taastumist COVID-19 kriisist, võimaldades ettevõtjatel oma häiritud tarne- ja väärtusahelad uuesti üles ehitada ja ümber korraldada. 2021. aasta on pöördepunkt ELi kaubanduse ümbermõtestamisel ning Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee toetab selle avatud, kestlikku ja kindlat uut suunda.

1.2. Kaubanduse ja kestliku arengu peatükid väljendavad ELi pühendumust väärtuspõhisele kaubanduse tegevuskavale, mis soodustab ühtaegu nii majanduslikku, sotsiaalset kui ka keskkonnaalast arengut. Vaja on tegeleda nõuete täitmata jätmise probleemiga ning edendada kaubanduse ja kestliku arengu kohustuste täitmist, et saavutada kaubandusvahendite abil kõrged töö- ja kestlikkusstandardid. EL peaks nii kahepoolsel kui ka ülemaailmsel tasandil kehtestama koos sarnaselt meeletatud kaubanduspartneritega, kes on valmis võtma juhtrolli, ranged kaubanduse ja kestliku arengu sihttasemed.

1.3. Komitee väljendab heameelt 15 punktist koosneva tegevuskava varajase läbivaatamise üle ning loodab, et see väljub 2018. aastal loodud piiratud ja kitsa fookusega raamistikust. Kuna kaubanduse ja kestliku arengu peatükkides kehtestatud õiguslikult siduvaid kohustusi ei täideta praegu täielikult, teeb komitee ettepaneku need põhjalikult läbi vaadata, nii et need sisaldaksid uuendatud ja sanktsioonidel põhinevat jõustamise meetodit ning tugevamat kodanikuühiskonna poolset järelevalvet, kasutades uuenduslikke vahendeid ja suurendades võimendavat mõju kaubanduse ja kestliku arengu valdkonnas. See järgmise põlvkonna kaubanduse ja kestliku arengu strateegia peab olema ELi kaubandusstrateegia lahutamatu osa, mida kohaldatakse nii praeguste kui ka tulevaste läbirääkimisvõitluste suhtes.

1.4. Uueks alguseks on tarvis saada võitu kapseldunud mõtteviisist. Kaubanduse ja kestliku arengu peatükkide edukaks rakendamiseks ja jõustamiseks on vaja osalejate teotahtelist, struktureeritud ja koostööaltnat suhtlust – teabevahetust institutsioonide ja rahvusvaheliste organisatsioonide vahel ning elkkõige kõigi nende teabevahetust sisenõuanderühmadega ja samuti sisenõuanderühmade endi vahel. Rahvusvaheliselt tunnustatud organisatsioonina peaks Rahvusvaheline Tööorganisatsioon (ILO) olema kaasatud ILO konventsioonide vabakaubanduslepingutes rakendamise järelevalvesse.

1.5. Suured probleemid tekivad sageli juba algusest peale. Komitee rõhutab, kui hädavajalik on tagada rahvusvaheliste põhikonventsioonide ratifitseerimise eelsed kohustused või kaubanduse ja kestliku arengu peatükkides sisalduvad siduvad ja jõustavad tegevuskavad koos ratifitseerimise selge ajakavaga. Esimene praeguse mudeli kohane kaubanduse ja kestliku arengu peatükkide jõustamise juhtum kinnitas, et sõnastus on ähmane ja seetõttu puudulik.

1.6. Kaubanduse ja kestliku arengu kõik kolm mõõdet on omavahel põimunud ja neid ei tohi üksikest eraldada. Komitee peab tervitatavaks ettevõtjate aktiivust kestliku kaubanduse tagamiseks tehtavate jõupingutuste jätkamisel ning leiab, et neil on positiivne roll kliimameetmete võimaluste edendamisel, näiteks keskkonناسäästliku tehnoloogia tööstuse jaoks, pöörates erilist tähelepanu VKEdele. Kaubanduse ja kestliku arengu peatükid peavad olema tihedamalt seotud ILO

kolmepoolse deklaratsiooniga hargmaiste ettevõtete ja sotsiaalpoliitika põhimõtete kohta, aidates kaasa ILO konventsioonide ratifitseerimisele, ning Majanduse ja Koostöö Arengu Organisatsiooni (OECD) suunistega hargmaistele ettevõtetele, eelkõige tarneahelas.

1.7. Tõhusaks kohapealseks muutuseks on vaja minna kaugemale kaubanduse ja kestliku arengu klassikalistest peatükkidest ning kaaluda uute poliitikavahendite suurt võimendavat mõju. Komitee kutsub üles sõlmima riigihankelepinguid tingimuslikult ettevõtjatega riikidest, kes järgivad ILO põhistandardeid ja Pariisi kokkulepet. Samuti kutsutakse üles võtma vastu kaugeleulatuvad ELi õigusaktid kohustusliku hoolekohustuse kohta, mis on veel üks tähtis kõrvalmeede. Välisinvestorid peaksid olema kohustatud vastama hoolekohustuse nõuetele, enne kui nad saavad kasutada rahvusvahelist investeerimislepingut. Kestliku kaubanduse saavutamiseks tuleks meetmeid täiendada rahapesu, maksukurete ja maksustamise vältimise vastaste meetmetega ning korruptsioonivastase võitlusega.

1.8. Kestlik areng peab käima kaasas muutustega ja neid edasi arendama, hoides töö- ja keskkonnastandardid oma tegevuskavas võrdsetl kohal. Kaubanduse ja kestliku arengu asjaomaseid teemasid täiendavad lisaks elurikkusele ka roheline kokkulepe, ringmajanduse algatused ja piiril kohaldatav süsinikdioksiidi kohandusmehhanism. Konkreetsete kohustuste seadmiseks peavad keskkonnavalased kohustused muutuma rahvusvahelisteks standarditeks.

1.9. Jõustamiseks ei ole olemas imerohtu, kuid alustuseks on vaja suurendada tõhusat jõustatavust. Komitee on juba pikka aega nõudnud eksperdikomisjoni mehhanismi uuendamist, millega kaasneks võimalus määrata rahalisi karistusi või sanktsioone ning sisenõuanderühmade aktiivne roll selle kasutuselevõtul. Võrdsete tingimuste ja kestlikkuse esikohale seadmisel, millest saaksid kasu nii ettevõtjad kui ka töötajad, võiks eeskujuks olla ELi ja Ühendkuningriigi kaubandus- ja koostööleping.

1.10. ELi kaubanduspartnerid oskavad kaubandusmeetmete väljatöötamisel mõelda loovalt. Kasutades uuenduslikku lähenemisviisi töövaidluste lahendamisele, peaks EL kaaluma soodustariifide peatamist nende äriühingute puhul, kes rikuvad kokkulepitud rahvusvahelisi standardeid. Aegamööda arenevaid majandussidemeid silmas pidades toetab komitee tariifide järkjärgulist vähendamist, kui partnerriigid täidavad kaubanduse ja kestliku arenguga seotud kohustusi, jättes rikkumiste korral võimaluse sellest vähendamisest loobuda.

1.11. Kestlikkust ei ole võimalik saavutada ilma kodanikuühiskonnata. Sisenõuanderühmade loomine ei olnud eesmärk omaette. Et neid tõsiselt võetaks, vajavad nad teavet, vahendeid ja juurdepääsu, et anda lepinguosalistele nõu rakendamise ja jõustamise kohta, samuti tugevamat institutsioonilist raamistikku. Lisaks sisenõuanderühmadele kutsub komitee üles taastama vabakaubanduslepingute eksperdirühma.

1.12. Komitee on üks sisenõuanderühmade tugevaimaid poolehoidjaid ja jätkab nende töö toetamist. Arutelud sisenõuanderühmade tugevdamise üle on viimasel ajal elavnenu ning komitee julgustab komisjoni ja teisi sidusrühmi⁽¹⁾ tegema sisenõuanderühmadega koostööd, et parandada nende koosseisu, töökorraldust, tegevusulatust ja rolli jõustamismehhanismides ning nende institutsionaalseid kanaleid, nagu on üksikasjalikult kirjeldatud siinse arvamuse viiendas punktis.

2. Sissejuhatus

2.1. Aktiivse kaubanduspoliitikaga tuleb tõhusalt hoogustada kestlikku arengut ning see toob kasu ettevõtjatele, töötajatele, tarbijatele ja inimestele üldiselt, tingimusel et sellega luuakse uusi turuvõimalusi, inimväärseid töökohti ja võrdseid võimalusi. Sellega kaasnevad ka olemuslikud riskid, mida saab tulemuslikult leevendada ainult kaasava kaubanduspoliitika abil, mis pakub kodanikuühiskonnale, sidusrühmadele ja üldsusele võimaluse väljendada oma muresid.

2.2. Komitee on juba pikka aega nõudnud, et kestlikkus oleks üks kaubanduspoliitika vedavaid jõude, arvestades kaubanduse kesksel rollil ÜRO kestliku arengu eesmärkide saavutamisel. Käimasoleva aasta uus ELi kaubandusstrateegia loob raamistiku järgnevateks aastateks. Komitee esitas soovitusel kaubandusaspektide kohta eraldi arvamuses,⁽²⁾ kiites heaks ELi kaubanduspoliitika kestlikkusele suunatud eesmärgi ning nõudes kaubanduse ja kestliku arengu peatükkide igakülgset tugevdamist ja nende tõhusat jõustamist.

⁽¹⁾ 2020. aastal analüüsiiti Friedrich-Ebert-Foundatiioni (FES) uuringus sisenõuanderühma puudusi ning rühm sisenõuanderühma liikmesorganisatsioone, mille tööd koordineerib CNV Internationaal, koostab praegu mitteametlikku dokumenti, mis sisaldab soovitusi nende tugevdamise kohta.

⁽²⁾ ELT C 374, 16.9.2021, lk 73.

2.3. Tuginedes komitee varasemale tööle, antakse käesolevas arvamuses kodanikuühiskonna hinnang praegusele lähenemisviisile, et seda kasutatakse kaubanduse ja kestliku arengu peatükkide käimasolevas läbivaatamises. Komitee lähtub uuenduslikust kaubandust käsitlevast lähenemisviisist, et saavutada ELi kestliku arengu väärtused: kaubanduse ja kestliku arengu peatükid tulevaste põlvkondade jaoks.

3. Kaubandus ja kestlik areng: väärtustel põhinev ELi kaubanduse tegevuskava

3.1. Kaubanduse ja kestliku arengu peatükkide süsteemse integreerimisega oma vabakaubanduslepingutesse rõhutab EL oma pühendumist väärtuspõhisele kaubanduse tegevuskavale, millega edendatakse ühtaegu nii majanduslikku, sotsiaalset kui ka keskkonnaalast arengut. Vaja on tegeleda nõuete täitmata jätmise probleemiga ning edendada kaubanduse ja kestliku arengu kohustuste täitmist, et saavutada kaubandusvahendite abil kõrged töö- ja kestlikkusstandardid.

3.2. Alates kaubanduse ja kestliku arengu peatükkide üsna algelisest kujust ELi ja Lõuna-Korea 2011. aasta vabakaubanduslepingus on need kõigis järgnevates ELi vabakaubanduslepingutes pidevalt edasi arenenud. Kaubanduse ja kestliku arengu peatükkidega nähakse ette üksnes konsultatsioonidel põhinev vaidluste lahendamise mehhanism ja sisenõuanderühmad kodanikuühiskonna poolseks institutsionaliseeritud järelevalveks. Need sisaldavad kohustust järgida mitmepoolseid töö- ja keskkonnakokkuleppeid ning takistada osalistel kaubanduse ja investeringute ligimeelitamiseks töö- ja keskkonnakaitse taseme lõdvendamist või alandamist. Kahepoolsete dialoogi- ja koostööfoorumitena võivad nad toimida ka platvormina kestliku kaubanduse mitmepoolse tegevuskava edendamisel.

3.3. Kuigi EL on võtnud meetmeid, et asetada kestlikkus oma kaubanduspiüüdluste keskmesse, ei ole praegused läbirääkimised selle eesmärgiga sammu pidanud. Kuna kaubanduse ja kestliku arengu peatükkide läbivaatamine on toonud uue hingamise ja mõtteviisi avardanud, peab see väljuma oma vanast mitteametlikust staatusest ning kehtima ELi kaubandusstrateegia lahutamatu osana ka praegu läbiräägitavate lepingute suhtes ja olema lisatud muudetud läbirääkimisvolitustesse.

4. Hinnang 15 punktist koosnevale tegevuskavale

4.1. Euroopa Parlament, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee ning suur hulk sidusrühmi osalesid üha hoogustavas avalikus arutelus ELi kaubanduse ja kestliku arengu peatükkide lähenemisviisi tõhususe üle. Arutelu sai varajase lõpu 2018. aasta alguses, mil Euroopa Komisjon võttis vastu oma 15 punktist koosneva tegevuskava. Tegevuskava jaguneb neljaks põhiteemaks/rubriigiks ning sellega kehtestati viimaste aastate jaoks kaubanduse ja kestliku arengu edenemise piiratud ja kitsa fookusega raamistik, mida hinnatakse selle elluviimise ja puudujääkide põhjal allpool.

Koostöö

4.2. *Koostöö liikmesriikide ja Euroopa Parlamendiga:* komisjoni kaubanduse ja kestliku arengu eksperdirühm tugendas sidemeid liikmesriikidega, kuid selle struktuuri tõttu läheb kaduma oluline osa eksperditeadmistest ja teabest. Eksperdirühma töö väärib paremat järeldustest ja soovitudest teavitamist ning nõuab tugevamaid ja korrapärasemaid sidemeid sisenõuanderühmade ja komiteega. Kaubanduse peadirektoraadi tegevus peab laienema liikmesriikide kaubanduse ja kestliku arengu juhtosakondadele, kaasates võimaluse korral oma võrgustikesse teisi asjaomaseid peadirektoraate, nagu tööhõive, sotsiaalküsimuste ja sotsiaalse kaasatuse peadirektoraat ja kliimameetmete peadirektoraat, ning tehes koostööd rahvusvaheliste organisatsioonidega osana sellest pidevast teabe- ja tagasisidevoost. Euroopa Parlamendile regulaarse teabe andmine kaubanduse ja kestliku arengu küsimustes peaks hõlmama võrdsetel alustel ka sisenõuanderühmi ja see ei tohi toimuda kinniste uste taga. Euroopa Parlamendil peab olema roll kaubanduse ja kestliku arengu järelevalves ja rakendamises ning teda tuleb täielikult teavitada kaubanduse ja kestliku arengu allkomitee ja teiste asjaomaste ühiste juhtorganite tegevusest ning kaasata nende otsuste tegemisse. See on eriti vajalik ELi ja Ühendkuningriigi kaubandus- ja koostöölepingus sätestatud võrdsete tingimuste mehhanismi kontekstis.

4.3. *Koostöö rahvusvaheliste organisatsioonidega:* komitee toetab ennetavat ja süsteemsemat lähenemisviisi ning kutsub üles kaasama rahvusvahelisi organisatsioone, nagu ILO, ka läbirääkimiste ajal ja vabakaubanduslepingute rakendamise käigus, sealhulgas tegevuskavade kõigis etappides. Nagu Vietnami lepingu ratifitseerimise juhtum näitab, võiks ILO-l olla tähtis koht rakendamise eelses ja varajases etapis. Vajadus tihedama koostöö järele Euroopa Komisjoni, ILO ja Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee vahel on oluline ILO tehnilise abi ja suutlikkuse suurendamise projektide kujundamisel partnerriikides. Meetmed peavad käima käes ILO tugevama integreerimisega sisenõuanderühmade järelevalverolli ning komiteed ja võimaluse korral sisenõuanderühmade eestseisust võiks kutsuda osalema tööhõive, sotsiaalküsimuste ja sotsiaalse kaasatuse peadirektoraadi iga-aastastel kõrgetasemelistel kohtumistel. Näib, et mitmepoolsete keskkonnalepingute suhtes kohaldatavat lähenemisviisi ei ole piisavalt uuritud ja seda võiks laiendada teistele asjakohastele rahvusvahelistele organisatsioonidele, nagu OECD, ning kestliku arengu eesmärkide rahastamise suureneva tähtsuse kontekstis ka Maailmapangale ja Rahvusvahelisele Valuutafondile.

Kodanikuühiskonnale, sealhulgas sotsiaalpartneritele, rakendamisel oma rolli täitmiseks võimaluse andmine

4.4. *Kodanikuühiskonna, sh sotsiaalpartnerite järelevalverolli soodustamine:* komitee väljendab heameelt ELi partnerluse rahastamisvahendi projekti üle, millega rahastatakse osa ELi sisenõuanderühmade liikmete osalemist kohtumistel ja säilitatakse sisenõuanderühmade poliitiline sõltumatus. Komitee kutsub Euroopa Komisjoni üles rahastamist uuendama ja tegema sisenõuanderühmadega selle kavandamisel koostööd. Komitee soovib suuremat paindlikkust tulevases logistilises ja tehnilises toes. Videokonverentside kasutamine võiks füüsilisi koosolekuid täiendada, kuid mitte asendada. Tulevane rahastamine peaks võimaldama iga-aastaseid kohtumisi, mis toovad kokku kõik sisenõuanderühmade liikmed, et arutada kaubanduse ja kestliku arengu valdkonnaüleseid küsimusi. Lisaks rahaliste vahendite eraldamisele on vaja tegeleda struktuursete ja korralduslike probleemidega, et täielikult suurendada sisenõuanderühmade mõjuvõimu, nagu on kirjeldatud viiendas punktis.

4.5. *Kodanikuühiskonna, sealhulgas sotsiaalpartnerite tegevusulatuse laiendamine kogu vabakaubanduslepingule:* komitee on pikka aega tungivalt soovitanud, et sisenõuanderühmad peaksid nõu andma ELi vabakaubanduslepingute kõigi aspektide kohta, säilitades eritähelpanu kaubanduse ja kestliku arengu elluviimisele ja kaubanduse mõjule, mis avaldub kestlikule arengule üldisemalt. Seda uut kohaldamisala katsetatakse esmalt ELi ja Ühendkuningriigi kaubandus- ja koostöölepingus. Komitee kutsub laiendama olemasolevate sisenõuanderühmade tegevusulatust kõigis kehtivates vabakaubanduslepingutes, kasutades selleks uuendatud lepingutekste või sisenõuanderühma töökorra raames ühtlustatud tavasid.

4.6. *Vastutustundliku ettevõtlusega seotud meetmed:* komitee peab tervitatavaks ettevõtete aktiivsust kestliku kaubanduse tagamise püüdlustes ning komisjoni pühendumust vastutustundliku ettevõtluse edendamisele. Ta avaldab siiski kahetsust, et ei komitee ega asjaomased sisenõuanderühmad ei ole olnud koos OECD ja ILOga kaasatud projektide järelevalvesse. Komisjon peaks töötama välja näitajad, et lisaks teadlikkuse suurendamisele hinnata projekti konkreetseid tulemusi, ning need peaksid sisaldama sihivälist ja põhjalikumalt läbivaatamist tarneahelates.

Tulemuste saavutamine

4.7. *Riikide prioriteetidid:* komitee nõustub strateegilise ja sihivälist lähenemisviisiga, ent märgib, et partnerriigid erinevad üksteisest märkimisväärselt isegi piirkondliku lepingu, näiteks Kesk-Ameerikaga sõlmitud lepingu raames. Prioriteetide seadmisel ja hindamisel tuleb ennetavalt ja protsessi eri etappides konsulteerida kodanikuühiskonnaga, kaasates eelkõige sisenõuanderühmi. Kaubanduse peadirektoraadi geograafilised üksused ja ELi delegatsioonid peaksid sisenõuanderühmadega rohkem suhtlema, et saada ja anda süstemaatilist tagasisidet. Selleks on vaja korrapäraselt hinnata komisjoni edusamme või tagasiminekut nende prioriteetide elluviimisel.

4.8. *Jõuline jõustamine:* Korea töövaidluse juhtumist on nii mõndagi kasulikku õppida. Esiteks seda, et komisjon peaks olema kaubanduse ja kestliku arenguga seotud vaidluste lahendamise menetluste algatamisel ennetavam ja kiirem, andes sisenõuanderühmadele aktiivse rolli. Teiseks on oluline, et eksperdikomisjonidesse kuuluksid rahvusvahelise tööõiguse eksperdid, kes konsulteeriksid ILOga selle kohtupraktika ja siduva tõlgendamise küsimustes. Kolmandaks rõhutatakse eksperdikomisjoni aruandes vajadust siduvate ja sanktsioone sisaldavate tegevuskavade järele, kus on kehtestatud ILO konventsioonide ratifitseerimise selge ajakava. Termin „jätkuvad ja püsivad jõupingutused“ on osutunud liiga ebamääraseks, andes pooltele ülemäära manööverdamisruumi. Kuigi Korea ratifitseeris neljast puuduvast ILO konventsioonist kolm (puudu on konventsioon nr 105 sunniviisilise töö kaotamise kohta), on endiselt küsitav, kas Korea õigusaktide muudatustega rakendatakse täielikult konventsioonide nr 29, 87 ja 98 sätteid. Seega jääb juhtum avatuks ja komitee kordab oma üleskutset järelemeetmete võtmiseks. Küll aga ei esine nõuete täitmise seotud probleeme üksnes partnerriikides. Komitee märgib murega, et ka ELis ja selle liikmesriikides näivad jõulise jõustamise vahendid puuduvat.

4.9. *Tuleb soodustada peamiste rahvusvaheliste lepingute varast ratifitseerimist:* komitee toetab rahvusvaheliste põhikonventsioonide ratifitseerimist enne vabakaubanduslepingu sõlmimist ja allkirjastamist, et saada läbirääkimistest ja diplomaatilistest mõjust võimalikult palju kasu. Hiljutine Vietnami juhtum näitas sellise käsituse soodsat mõju, kuna riik ratifitseeris ILO konventsiooni nr 98 ja peagi ratifitseerib ka konventsiooni nr 105. Siiski ei ole tehtud edusamme konventsiooni nr 87 ratifitseerimisel. Seega rõhutab komitee, kui hädavajalik on tagada rahvusvaheliste põhikonventsioonide ratifitseerimise eelsed kohustused või kaubanduse ja kestliku arengu peatükkides sisalduvad siduvad ja jõustatavad tegevuskavad koos selge ratifitseerimistähtajaga.

4.10. *Tuleb vaadata läbi kaubanduse ja kestliku arengu peatükkide rakendamise tõhusus:* komitee nõustub vajadusega kaubanduse ja kestliku arengu peatükkide rakendamine korrapäraselt läbi vaadata ja seda hinnata. Komitee peab siiski kahetsusväärseks sisenõuanderühmade töö vähest nähtavust ja nende soovitude eiramist nimetatud protsessides, eelkõige iga-aastastes rakendusaruannetes. Tulevastes aruannetes tuleks rohkem arvesse võtta sisenõuanderühmade tööprogramme ja partnerriikide sisenõuanderühmadega vastu võetud ühisdeklaratsioone. Komitee avaldab eelkõige kahetsust edusammude

puudumise üle praeguste kaubanduse ja kestliku arengu peatükkide tõhusal jõustamisel. Kanadaga sõlmitud laiaulatusliku majandus- ja kaubanduslepingu (CETA) puhul on komitee, ELi sisenõuanderühm ja Kanada sisenõuanderühmad korduvalt kutsunud üles tegema varase läbivaatamise jaoks kindlaid edusamme. Lepingupooled kohustusid sätted üle vaatama tõlgendavas ühisdokumendis, et töö- ja keskkonnakaitsega seotud sätteid tõhusalt jõustada. Läbivaatamiseks tuleks tihedalt kaasata mõlema poole sisenõuanderühmad.

4.11. *Rakendamise käsiraamat*: komitee pooldab rakendamise käsiraamatute väljatöötamist, et aidata vabakaubanduslepingu partneritel paremini mõista kaubanduse ja kestliku arengu alaseid kohustusi ja anda suuniseid nende rakendamise kohta. Tööturu küsimustes tuleb peamisteks kohapealseteks partneriteks pidada sotsiaalpartnereid. Ametlikud võrdlevad andmebaasid peavad ulatuma palju kaugemale kokkuleppe sõnastusest ja nende keskmes peab olema kaubanduse ja kestliku arengu sätete tegelik rakendamine.

4.12. *Vahendite suurendamine*: EL peaks mõned oma kaubandusabi ressursid suunama ELi-väliste nõuanderühmade ja kodanikuühiskonna organisatsioonide osaluse ja suutlikkuse suurendamise toetamisele seoses kestliku kaubanduse ja investeerimispuudlustega.

4.13. *Kliimameetmed*: kui kaubandus ei ole ka kliimapolitiika tõukejõuks, peaks see ometi aitama kaasa ülemaailmsele kliimamuutuste tegevuskavale, ja ettevõtjatel võib olla positiivne roll puhta tehnoloogia tööstuse, ennekõike VKEde võimaluste edendamisel. Pariisi kokkuleppe muutmise kõigi tulevaste laiaulatuslike kaubanduslepingute oluliseks osaks, st lepingute peatamine rikkumise korral, on teretulnud samm, mida tuleks laiendada ka ILO põhi- ja ajakohastele konventsioonidele.

4.14. *Kaubandus ja töö*: komiteel on heameel, et laiendatud on kaubanduse ja kestliku arengu peatükkidesse lisatud tööalaseid teemasid, ja innustab võetud kohustusi ajakohastama. Kaubanduse ja kestliku arengu peatükid peavad olema tihedamalt seotud ILO hargmaiste ettevõtete deklaratsiooniga ja OECD suunistega hargmaistele ettevõtetele. Komisjon peaks edendama hargmaiste ettevõtete deklaratsioonide sisalduvate ILO konventsioonide ratifitseerimist. Kaubanduse ja kestliku arengu peatükkide edasises arengus tuleb alati võtta arvesse ajakohastatud ELi õigusakte, ennekõike äriühingu kestlikku üldjuhtimist ja hoolsuskohustust. Kuid selleks, et olukorda kohapeal muuta, tuleb neid kohustusi ennetavamalt jõustada ja need nõuavad paremat jõustatavust.

Läbipaistvus ja teabevahetus

4.15. *Rohkem läbipaistvust ja parem teabevahetus*: komitee rõhutab koos kõigi institutsioonide ja sidusrühmadega läbipaistvuse ja teabevahetuse tähtsust. Terviklike protokollide avaldamine on oluline lähtepunkt kodanikuühiskonna edasiseks kaasamiseks. Kodanikuühiskonna dialoogile pühendatud kohtumised on kasulik kanal, kuid need peavad paranema, et jõuda struktureeritumate järelmeetmeteni. Selleks soovib komitee eemaldada kapseldunud mõtteviisist ja tagada, et Euroopa Parlamendi, liikmesriikide ja kodanikuühiskonna vahelise teabevahetuse kanalid tugevdavad üksteist.

4.16. *Ajaliselt piiritletud vastus kaubanduse ja kestliku arengu peatükkidega seotud kaebustele*: komitee väljendab heameelt 2020. aastal tööd alustanud ühtse kontaktpunkti üle, millega loodi kaebuste esitamise süsteem, ja eelkõige kaubandusvaldkonna juhtiva järelevalveametniku all tegutseva spetsiaalse üksuse üle, mis tegeleb üksnes kaubanduse ja kestliku arengu valdkonna kaebustega. Tõhusust on veel vara hinnata, kuid komitee loodab, et selle mehhanismi pideval kujundamisel võetakse arvesse ja järgitakse kodanikuühiskonna soovitusi.

5. Järgmise põlvkonna kaubandus ja kestlik areng

5.1. Pärast 2018. aasta tegevuskava on kaubandusmaailm ja ka kaubanduse ja kestliku arengu teemaline arutelu edasi liikunud. Roheline kokkulepe on üldine poliitikaeesmärk ka ELi kaubanduse tegevuskavas. Institutsionaalsed osalejad, nagu Euroopa Parlament ja liikmesriigid, nõuavad üha enam kaubanduse ja kestliku arengu peatükkide põhjalikku reformimist. COVID-19 pandeemia on enneolematult häirinud kaubavooge, paljastades ülemaailmsetes tarne- ja väärtusahelates suuri probleeme, mis on sageli seotud kaubanduse ja kestliku arengu valdkonna kohustuste täitmata jätmisega. Esimene kaubanduse ja kestliku arenguga seotud vaidluste lahendamise juhtum pani kehtiva süsteemi institutsioonilises mõttes proovile. Uus kaubandusvaldkonna juhtiv järelevalveametnik tekitas kõrged ootused suurema tähelepanu, ressursside ja uute seadusandlike vahendite järele, et kaubanduse ja kestliku arengu kohustusi paremini täita ja jõustada. Samal ajal on ELi kaubanduspartnerid, nagu Kanada ja USA, võtnud oma vabakaubanduslepingutes vastu tugevad jõustamisvahendid või, nagu Uus-Meremaa, esitanud ELi kaubanduslääbiraakimistel julgeid ettepanekuid, tagades, et kaubandus toimib kõigi hüvanguks.

5.2. Kaubanduse ja kestliku arengu teemalises arutelus ei käsitleta üksnes väärtusi, vaid see on ellujäämise küsimus nii ELi kui ka ülemaailmsel tasandil. Terviklikku lähenemisviisi pooldades toetab komitee ELi jõupingutusi kestliku arengu tegevuskava edendamiseks mitmepoolsel tasandil ning kutsub üles looma strateegilisi liite peamiste kaubanduspartneritega sellistes prioriteetsetes küsimustes nagu kasvuhoonegaaside heite ülekandumine ja hoolsuskohustus. Komitee kordab, et EL peab juhtima Maailma Kaubandusorganisatsiooni (WTO) põhjalikku reformi ja tegema lõpu kaubanduse sotsiaalsete aspektidega seotud tabudele. Übermõtestamise hea näitena peab komitee tervitatavaks USA ettepanekut tegeleda käimasolevatel WTO kalandustoetuste läbirääkimistel ülemaailmse kalalaevel sunniviisilise töö kasutamise probleemiga ⁽³⁾.

5.3. Komitee on pidevalt nõudnud jõulisemate kaubanduse ja kestliku arengu peatükkide integreerimist, kuna 15 punktist koosnev tegevuskava ei näi andvat tulemusi. Peale selle kaalutakse kaubanduspoliitika läbivaatamisel 2021. aastal lisameetmeid kaubanduse ja kestliku arengu peatükkide tõhusaks rakendamiseks ja jõustamiseks, sealhulgas võimalust kohaldada nõuete rikkumise korral sanktsioone.

5.4. Nüüdseks on saadud piisavalt kogemusi ja õppetunde praeguse lähenemisviisi übermõtestamiseks ning komitee teeb ettepaneku võtta uuendusmeelseid algatusi, mis võimaldavad kaubanduse ja kestliku arengu peatükkides kehtestatud õiguslikult siduvaid kohustusi täielikult täita. See arutelu peab hoidma keskkonna- ja tööstandardid rakendamise ja jõustamise tegevuskavas võrdselt tähtsal kohal.

Poliitikavahendid, mis hoogustavad kaubanduse ja kestliku arengu peatükkide rakendamist veelgi

5.5. 2020. aasta mais avaldasid Prantsusmaa ja Madalmaad mitteametliku dokumendi, milles kutsuti ELi üles parandama oma lähenemisviisi kaubanduse mõju sotsiaal-majanduslike aspektide analüüsimisel ning suurendama oma eesmärke, pidades silmas kaubanduse ja kestliku arengu vahelist seost kõigis selle mõõtetes ⁽⁴⁾ kooskõlas Euroopa rohelise kokkuleppe rakendamisega. Komitee kiidab heaks kaubanduse mõju analüütilisema käsitlusviisi ning toetab kindlalt soovitusi stimuleerida kaubanduse ja kestliku arengu kohustuste tõhusat täitmist tariifide järkjärgulise vähendamisega, sealhulgas võimalusega hilisema rikkumise korral konkreetset tariifiread tühistada, ning et on selgitatud tingimusi, mida riigid peavad sellise vähendamise puhul täitma.

5.6. Lisaks ergutab komitee tegema tavapärase kaubandusmeetmete kõrval kindlaks lisameetmed, millega tagatakse tõhusad muudatused kohapeal. EL peaks võtma vastu kaugeleulatuva ELi direktiivi siduva hoolsuskohustuse kohta, milles tunnustatakse praegustel standarditel põhinevat vastutust ning pakutakse selget ja kindlat õigusraamistikku Euroopa ettevõtjatele ja ELis tegutsevatele kolmandate riikide ettevõtjatele. Komitee on kindlalt toetanud hoolsuskohustuse nõude lisamist kaubanduslepingutesse seoses ülemaailmsete tarne- ja väärtusahelatega, et suunata juhtimisotsuseid, mille eesmärk on majanduslikult, ökoloogiliselt ja sotsiaalselt kestlikud ettevõtted ⁽⁵⁾.

5.7. Kestliku arengu tegevuskava edendamiseks peab komisjon uurima peale tavapärase kaubanduse ja kestliku arengu peatükkide ka muid peatükke ja valdkondi, nagu investeringud, luues seoseid ja koostoimet. Välisinvestorid peaksid olema kohustatud vastama hoolsuskohustuse nõuetele, enne kui nad hõlmatakse rahvusvahelise investeerimislepinguga. Samuti peaksid vabakaubanduslepingu pooled tagama, et nende territooriumil asuvad ettevõtted täidavad hoolsuskohustuse nõudeid ⁽⁶⁾.

5.8. Kestliku kaubanduse tagamiseks peab EL kehtestama sätteid pooltevahelise koostöö kohta võitluses rahapesu, maksuritegude ja maksustamise vältimise vastu. Kestliku arenguga seotud jõupingutusi õnnestab samamoodi ka korruptsioon ning selle kõrvaldamiseks on vaja võrreldavaid kõrgeid standardeid.

5.9. Riigihangete jaotamine peaks olema tingimuslik, st lepingud tuleks sõlmida nende riikide ettevõtjatega, kes järgivad ILO põhistandardeid ja Pariisi kokkulepet. ELi vabakaubanduslepingud peavad ka edendama parimaid tavasid selle kohta, kuidas lisada riigihangetesse sotsiaalsed ja keskkonnakriteeriumid ⁽⁷⁾.

5.10. Ehkki kaubanduse ja kestliku arengu peatükkide keskkonnateemaline osa on viimase kümne aasta jooksul kõige rohkem edasi arenenud, jääb alles kaks probleemi. Esiteks on Pariisi kokkuleppe kohased kliimakoostused seotud riiklikult kindlaks määratud rakendamisega, mis raskendab rikkumiste tuvastamist. Teiseks raskendab kohustuste kehtestamist

⁽³⁾ ELT C 374, 16.9.2021, lk 73.

⁽⁴⁾ „Non-paper on trade, social economic effects and sustainable development“, 2020.

⁽⁵⁾ Vt ELT C 429, 11.12.2020, lk 136 ja ELT C 429, 11.12.2020, lk 197.

⁽⁶⁾ Samas.

⁽⁷⁾ ELT C 374, 16.9.2021, lk 73.

rahvusvaheliste keskkonnastandardite puudumine, st puhta õhu või vee kohta. Oluline on teha tööd keskkonnaalaste kohustuste täitmiseks, et kehtestada standardid, mis on seotud ka hoolsuskohustusega. COVID-19 pandeemia tõttu on elurikkuse teema muutunud pakilisemaks kui kunagi varem. Rohelisest kokkuleppest, ELi ringmajanduse seadusandlikest algatustest või piiril kohaldatavast süsinikdioksiidi kohandusmehhanismist⁽⁸⁾ saavad kaubanduse ja kestliku arengu kontekstis silmapaistvad teemad.

5.11. Terviklikum ülevaade paljastab vabakaubanduslepingutega seotud tõsised kestlikkuse probleemid, mida ei ole võimalik lahendada kaubanduse ja kestliku arengu peatükkide raames. Näiteks põllumajandusel, mis on läbirääkimistel ELi kaalukaim tingimisvahend, on kestlikkusele selge mõju. Komitee juhib erilist tähelepanu sellele, et analüüsi keskmes peab olema ELi toiduga kindlustatus ja toidu kestlikkus⁽⁹⁾. Eesmärgiga muuta toiduainete tarneahel tõhusamaks ja õiglasemaks kutsub komitee üles rakendama sujuvalt direktiivi, mis käsitleb põllumajandustoodete ja toiduainete tarneahelas esinevaid ebaausaid kaubandustavasid.

Tõhusa jõustatavuse suurendamine

5.12. Komitee on pikka aega kutsunud üles looma uuendatud eksperdikomisjoni, kes peaks suutma algatada riikidevahelise lepinguvaidluste lahendamise mehhanismi, mis võib hõlmata rahalisi karistusi või sanktsioone ning õiguskaitsevahendeid kannatanud poolele⁽¹⁰⁾. Sisenõuanderühmadel peaks olema vaidluste lahendamise raamistikus aktiivne roll. Kaubandusvaldkonna juhtiva järelevalveametniku töörühm peaks uurima sisenõuanderühma esitatud juhtumeid ning teavitama kõigist jõustamismeetmetest ja eksperdikomisjoni aruannetest ning võtma nende suhtes järelmeetmeid.

5.13. Komitee väljendab heameelt uue kaubandus- ja koostöölepingute lähenemisviisi üle, millega seatakse esikohale võrdsed võimalused ja kestlikkus ning kohaldatakse vaidluste lahendamise mehhanismi koos juurdepääsuga õiguskaitsevahenditele mis tahes rikkumise korral. Selle nn hübriidmudeli puhul kombineeritakse eksperdikomisjoni lähenemisviisi jõustatava elemendiga juhtudel, kui pidevalt rikutakse kaitse taseme säilitamise põhimõtet või töö-, sotsiaal-, keskkonna- või kliimaalaste sätete riikliku jõustamise nõudeid. See hõlmab lepinguosaliste vahel kokku lepitud ajutist hüvitist või kaebuse esitanud lepinguosalise ühepoolset kohustuste peatamist mis tahes valdkonnas (nt kaubandustariifid, lennuliiklusõigused, juurdepääs kalastusvetele), seda teatavatel tingimustel.

5.14. Kaubanduse ja kestliku arengu peatükkide jõustamist peaks täiendama sõltumatu töösekretariaat, kes tegeleks vabakaubanduslepingu raames riikidevaheliste tööküsimustega, sealhulgas mõjuga tööturule, ning jälgiks ja uuriks lepingu tööalase peatüki nõuetekohasust, samuti kollektiivkaebuste esitamise mehhanism⁽¹¹⁾. Rahvusvaheliselt tunnustatud organisatsioonina peaks ILO olema kaasatud vabakaubanduslepingutes ILO konventsioonide rakendamise järelevalvesse. Tema rolli tuleks tugevdada ja institutsionaliseerida seoses ILO dokumentide õige tõlgendamisega vaidluste korral, mis on seotud rahvusvaheliste tööstandarditega. ILO peaks olema süstemaatiliselt kaasatud, et anda eksperdikomisjonile kõnealustes küsimustes suuniseid.

5.15. Komitee soovib uurida uuenduslikke lähenemisviise töövaidluste lahendamisele, mis võimaldaks ajutistel rahvusvahelistel eksperdikomisjonidel kehtestada parandusmeetmeid ettevõttele, kes rikub kokkulepitud rahvusvahelisi tööstandardeid. ELi ja Kanada laiaulatusliku majandus- ja kaubanduslepingu sisenõuanderühmad⁽¹²⁾ töid esile USA, Mehhiko ja Kanada lepingus⁽¹³⁾ kehtestatud kiirreageerimismehhanismi näite, mille kohaselt hõlmavad sanktsioonid soodustariifide peatamist, mis põhineb rikkumiste üha suureneval raskusastmel ja kordumisel. Võimaluse korral on eesmärk alati soodustada lepitamist poolte koostöö ja dialoogi kaudu. Tagajärgede kehtestamine ajendab aga ettevõtteid nõudeid järgima.

5.16. Edukatel kohtuvaidlustel põhineva jõustamise hindamine annab vaid osalise ülevaate, eriti kuna kohtuvaidlus on alati viimane abinõu. Sanktsioonide kohaldamise võimalusega julgustatakse jõuliselt nõudeid täitma, olenemata sellest, kas sanktsioone kasutatakse või mitte. Lõppkokkuvõttes on need tagasilükatud juhtumid ja nende areng väga informatiivsed ja Euroopa Komisjon peaks neid võtma arvesse riikide erinevaid lähenemisviise käsitleva võrdleva uuringu tegemisel. Pelgalt lepingutekstide võrdlemine või keeleline edasimineku ei ole piisav, et saada uut sisulist teavet. Samuti on vaja kvalitatiivselt hinnata rakendamise tulemusi, kasutades näiteks kodanikuühiskonna kogemusi selliste sätete üle peetavate läbirääkimiste nõustamisel ja nende rakendamise jälgimisel.

⁽⁸⁾ Tulevane arvamus NAT/834 piiril kohaldatava süsinikdioksiidi kohandusmehhanismi kohta.

⁽⁹⁾ Tulevane arvamus NAT/822 teemal „Strateegiline sõltumatus ning toiduga kindlustatus ja toidu kestlikkus“.

⁽¹⁰⁾ ELT C 364, 28.10.2020, lk 53.

⁽¹¹⁾ ELT C 227, 28.6.2018, lk 27.

⁽¹²⁾ ELi ja Kanada sisenõuanderühmade ühisdeklaratsioon, september 2020.

⁽¹³⁾ 13 USMCA.

Raamistik kodanikuühiskonna sisenõuanderühmades osalemise võimendamiseks

5.17. Sisenõuanderühmad on uue põlvkonna vabakaubanduslepingute peamine saavutus, kuid neil on vaja tugevamat institutsioonilist raamistikku, et täita edukalt järelevalveülesandeid, olgu see siis seoses kaubanduse ja kestliku arengu peatükkide või ELi vabakaubanduslepingutega tervikuna.

5.18. Peamised mured on seotud sellega, et osa partnerriikide sisenõuanderühmi ei ole aktiivsed, esinduslikud või isegi valitsuse mõjust sõltumatud. Probleem tuleneb sageli lepingus kindlaks määramata asutamiskorrast, poolte võimalusest valida olemasolevad asutused ning tagajärgede puudumisest juhul, kui seotud kohustusi ei täideta. Komitee kardab eriti seda, et sõna „tasakaalustatud“ väljajätmine kaubandus- ja koostöölepingust seoses sisenõuanderühmade koosseisuga võib tõsiselt mõjutada selle toimimist.

5.19. Piirkondlike kaubanduslepingute raames, nagu ELi ja Kesk-Ameerika leping, ELi ning Colombia, Peruu ja Ecuadori leping või mis tahes tulevane ELi ja Mercosuri leping, on endiselt probleeme sisenõuanderühmade loomisega igas partnerriigis. Selline range riigisisene lähenemisviis takistab igasugust sisulist koostööd nii partnerriikide sisenõuanderühmade vahel kui ka ELi asjaomaste sisenõuanderühmadega.

5.20. Seega tuleb kaubanduse ja kestliku arengu peatükkidega luua konkreetsete ülesannetega sisenõuanderühmad, millel on selgelt määratletud sõltumatus, esinduslikkus ja tasakaalustatud koosseis. Osalised peavad vastutama nende loomise ja toimimise eest. Piirkondlike lepingutega tuleks luua ühised piirkondlikud organid, millele pakuvad piisavat tuge sekretariaadid. ELi delegatsioonid ning komitee peaksid toetama nende loomist ja toimimist, sealhulgas suuniste ja parimate tavade abil. Samuti soovib komitee uurida, kuidas viia paremini kokku ELi ja ELi-väliste sisenõuanderühmade esindusorganisatsioonid, eelkõige keskkonna ja ettevõtluse sidusrühmade puhul.

5.21. Selleks et tugevdada ELi sisenõuanderühmade koostööd partnerriikide kodanikuühiskonnaga, on hädavajalikud iga-aastased sisenõuanderühmade kohtumised ja need tuleks lisada vabakaubanduslepingutesse. Komitee näeb lisaväärtust ühiste kodanikuühiskonna organite loomisel ja annab sellesse suure panuse, eelkõige kodanikuühiskonna toetamisel partnerriikides. Selle eriline roll säilitatakse ühistes nõuandekomiteedes, mis on tähendusrikas koht dialoogi pidamiseks assotsieerimislepingute mõlema poole, nt ELi ja Tšiili kodanikuühiskonnaga ⁽¹⁴⁾.

5.22. Komitee osatähtsus sisenõuanderühmade tõhusa toimimise kujundamisel ja tagamisel on ülioluline ning seda tuleks tugevdada. 2021. aasta juulis astus komitee edasisi samme, korraldades kõigi aegade esimese koosoleku (#AllDAGs), mis tõi kokku kõik praeguse 11 sisenõuanderühma liikmed, et arutada konkreetseid parandusmeetmeid. Kuna komitee on kõigi sisenõuanderühmade liige, moodustab ta ka kõigi sisenõuanderühmade eestseisuste olulise osa. Eestseisus koosneb esimehest ja kahest aseesimehest, kes valitakse kolme rühma ja kõigi sisenõuanderühma liikmete seast. Sisenõuanderühma ühise eestseisuse raames tehtav koostöö võimaldab juhtida rühma tööd nii komiteesiseste kui ka -väliste eksperditeadmiste abil ning seda tava tuleks säilitada. Eriti sisenõuanderühmade „Ukraina“, „Moldova“ ja „Gruusia“ puhul on ELi naaberriikidest pärit komitee esindajate osalemine osutunud äärmiselt väärtuslikuks. Lisaks oma liikmete rollile aitab komitee sisenõuanderühmi sekretariaaditoe pakkumisega.

5.23. Tulemuste saavutamiseks on tarvis suuremat nähtavust ja struktureeritud institutsioonilisi kanaleid. Sisenõuanderühmade eestseisustele tuleks esitada alaline kutse osaleda lepinguosaliste kaubanduse ja kestliku arengu allkomitee koosolekutel ning vastavate lepingute Euroopa Parlamendi loodud järelevalverühmades. Koostöös liikmesriikidega moodustatud kaubanduse ja kestliku arengu eksperdirühma ja kaubandusvaldkonna juhtiva järelevalveametniku tegevus peaks olema tihedalt seotud sisenõuanderühmade tööga, luues aruandlus- ja teabevahetusstruktuurid. Seda peaks täiendama ILOga toimuv teabevahetus tööga seotud kaubanduse ja kestliku arengu peatükkide rakendamise kohta ning mitmepoolsete keskkonnalepingute sekretariaatidega keskkonna- ja kliimavaldkonna kohta. ELi välisteenistus ja ELi delegatsioonid partnerriikides peaksid korraldama korrapäraseid teabekoosolekuid sisenõuanderühmadega ning sihtriikides peaksid neid toetama asjaomased töö- ja keskkonnaatašeed.

5.24. Komitee rõhutab vajadust tugevdada koostööd kodanikuühiskonnaga alates kaubandusvahendite ja -lepingute kujundamisest kuni nende järelevalveni. Ta kutsub üles taastama vabakaubanduslepingute eksperdirühma, mis on pakkunud erakordset, vajalikku ja regulaarset koostööd kaubandusküsimustega tegelemisel. Sisenõuanderühmad on ka rikkaliku oskusteabe allikad kaubanduse ja kestliku arengu valdkondadevahelistes küsimustes ning seda tuleks täiel määral ära kasutada.

⁽¹⁴⁾ Tulevases arvamuses REX/536 uuritakse kodanikuühiskonna kaasamise raamistikku kogu kaubandus- ja poliitiliste kokkulepete olelusringi jooksul. Arvamus on kavas võtta vastu 2022. aasta kevadel.

5.25. Sisenõuanderühmade kasvavate probleemide lahendamiseks on vaja nii piisavaid inim- kui ka finantsressursse hõlmavaid süsteemseid lahendusi. Sisenõuanderühmad ise peaksid olema rohkem kaasatud sellega seotud otsuste tegemisse.

5.26. Sisenõuanderühmade ratsionaliseerimine ei ole eesmärk omaette. Iga võimalik uus lähenemisviis, näiteks konkreetsetele teemadele keskendumine, peab tagama nende tõhusa toimimise, et lahendada konkreetse lepingu rakendamisega seotud probleeme, ja kaasama sisenõuanderühmad selle kujundamisse. Kõigi ELi sisenõuanderühmade liikmete korrapärased koosolekud aitaksid leida ühiseid lahendusi valdkonnaülestele küsimustele ning toimiksid platvormina, kus arutada pragmaatilisi ja praktilisi viise enne sisenõuanderühmade koosseisude uuendamist 2023. aasta kevadel.

Brüssel, 20. oktoober 2021

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG
